

Sygn. akt III USKP 51/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 kwietnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania J. O.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w O.
o ustalenie kapitału początkowego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 28 kwietnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 28 lutego 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

- 1. uchyla zaskarżony wyrok w punktach I i III i oddala apelację organu rentowego,**
- 2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w O. na rzecz J. O. kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 15 czerwca 2018 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. z dnia 6 lipca 2016 r.

odmawiającą ustalenia J. O. kapitału początkowego i zobowiązał organ rentowy do ustalenia wartości kapitału początkowego wnioskodawcy przy uwzględnieniu - jako okresu składkowego - okresu pełnionej w Polsce służby w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r., rozstrzygając także o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 28 lutego 2019 r. – na skutek apelacji organu rentowego - zmienił powyższy wyrok i oddalił odwołanie, odrzucił apelację wnioskodawcy jako wniesioną od wyroku nieistniejącego oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 29 października 2019 r. uchylił postanowienie o odrzuceniu apelacji, wskazując – z powołaniem się na orzecznictwo Sądu Najwyższego, - że wnioskodawcy przysługuje apelacja, mimo że sąd pierwszej instancji w części zmienił decyzję organu rentowego i nie oddalił odwołania w pozostałym zakresie.

W sprawie ustalono, że organ rentowy odmówił ustalenia kapitału początkowego, wskazując, że wnioskodawca nie udokumentował okresów do 31 grudnia 1990 r „obciążających stronę polską” oraz nie udokumentował okresów pracowniczych od 1 stycznia 1991 r. do 31 grudnia 1998 r.

Niemiecki organ rentowy uznał wnioskodawcy następujące okresy zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach zagranicznych (FRG) na podstawie polsko-niemieckiej umowy z dnia 9 października 1975 r. o zabezpieczeniu społecznym jako okresy składkowe w ogólnym ubezpieczeniu rentowo-emerytalnym:

- uwiarygodnione okresy kształcenia zawodowego: od 4 września 1964 r. do 31 grudnia 1964 r. – jako okresy składek obowiązkowych; od 1 stycznia 1964 r. do 31 grudnia 1965 r.; od 1 stycznia 1966 r. do 31 grudnia 1966 r.; od 1 stycznia 1967 r. do 24 czerwca 1967 r.; od 25 czerwca 1967 r. do 24 grudnia 1967 r. – jako okresy składek obowiązkowych;
- grupa kwalifikacji 4, obszar 03 metalurgia: od 25 grudnia 1967 r. do 31 grudnia 1967 r.; od 1 stycznia 1968 r. do 31 grudnia 1968 r.; od 1 stycznia 1969 r. do 31 grudnia 1969 r.; od 1 stycznia 1970 r. do 26 stycznia 1970 r. – jako okresy składek obowiązkowych;
- odbycie obowiązkowej służby wojskowej: od 27 stycznia 1970 r. do 31 grudnia 1970 r.; od 1 stycznia 1970 r. do 18 grudnia 1971 r. – jako okresy

składek obowiązkowych;

- grupa kwalifikacji 4, obszar 03 metalurgia: od 10 stycznia 1972 r. do 15 września 1972 r. – jako okres składek obowiązkowych;
- grupa kwalifikacji 5, obszar 17 handel: zatrudnienie w niepełnym wymiarze godzin, trzy czwarte pełnego czasu pracy, 1 stycznia 1985 r. do 7 listopada 1985 r. – jako okres składek obowiązkowych

Wnioskodawca pełnił służbę w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r. i nie nabył w związku z tym prawa do emerytury policyjnej (brak 15-letniego okresu służby).

Sąd Apelacyjny przyjął, że kapitał początkowy podlega regulacji przepisów unijnych jako instytucja prawa objęta ustawodawstwem odnoszącym się do działów zabezpieczenia społecznego, tj. świadczeń z tytułu starości według art. 3 ust. 1 pkt d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. EU L 200 z dnia 7 czerwca 2004, s. 1; dalej rozporządzenie nr 883/2004). Do ustalenia kapitału początkowego stosuje się także postanowienia umowy między Polską Rzeczpospolitą a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym, podpisanej w Warszawie w dniu 9 października 1975 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 16, poz. 101 ze zm.; dalej „umowa z 1975 r.”), bowiem umowa ta - przez późniejszą umowę między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o zabezpieczeniu społecznym, sporządzoną w Warszawie w dniu 8 grudnia 1990 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 108, poz. 468; dalej „umowa z 1990 r.”) znajduje nadal zastosowanie. Sąd podkreślił, że generalną zasadą, na której zasadza się konstrukcja prawna umowy z 1975 r., wyrażoną w szczególności w art. 4 i art. 5 tej umowy, jest zasada terytorialności, zgodnie z którą do wypłaty świadczeń rentowych właściwa jest instytucja ubezpieczeniowa tego państwa, na którego terytorium osoba uprawniona ma swoje miejsce stałego pobytu. Instytucja ubezpieczeniowa państwa, w którym zamieszkuje osoba uprawniona, winna uwzględnić okresy ubezpieczenia przebyte w drugim państwie według obowiązujących ją przepisów w taki sposób, jakby te okresy zostały przebyte według przepisów obowiązujących na obszarze własnego państwa. Natomiast umowa z 1990 r. wprowadziła zasadę proporcjonalności, która obowiązuje

również na gruncie aktualnych rozporządzeń unijnych, co oznacza, że każda instytucja ubezpieczeniowa przyznaje świadczenia odpowiednio do okresów ubezpieczenia przebytych w tym państwie, a świadczenia są eksportowane do jednego z państw w zależności od miejsca pobytu.

Zgodnie z umową z 1975 r. (art. 4 i art. 5), strona niemiecka przejęła ciężar finansowania polskich okresów ubezpieczenia przebytych przez wnioskodawcę przed dniem przesiedlenia do Niemiec i traktuje te okresy ubezpieczenia jak własne. W związku z tym nie jest możliwe uwzględnienie okresów, które uwzględniła strona niemiecka, nie ma bowiem możliwości ich jednoczesnej, podwójnej kwalifikacji.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku wnioskodawca zarzucił:

I. naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy:

- art. 378 § 1 k.p.c., przez przekroczenie granic rozpoznania apelacji organu rentowego i w konsekwencji oddalenie odwołania wnioskodawcy w całości (przy jednoczesnym odrzuceniu apelacji wnioskodawcy i braku skonkretyzowania w jakim zakresie odwołanie wnioskodawcy zostało oddalone), podczas gdy Sąd drugiej instancji jednocześnie przyjął, iż wobec zobowiązania przez Sąd Okręgowy w O. organu rentowego do ustalenia kapitału początkowego dla ubezpieczonego wyłącznie w oparciu o jeden okres ubezpieczenia przebyty w Polsce (służba w Milicji Obywatelskiej) oraz nieoddalenia przez ten Sąd odwołania wnioskodawcy od decyzji organu rentowego w pozostałym zakresie, wnioskodawcy nie przysługiwała od wyroku Sądu Okręgowego w O. apelacja (brak substratu zaskarżenia), a co z kolei (wobec złożenia przez ubezpieczonego w terminie wniosku o uzupełnienie wyroku Sądu Okręgowego w O. oraz złożenia przez ubezpieczonego zażalenia do Sądu Najwyższego na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) o odrzuceniu apelacji wnioskodawcy) może doprowadzić do dwóch odmiennych w treści orzeczeń (sprzecznych) w zakresie jednego złożonego przez ubezpieczonego odwołania;

- art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 382 k.p.c., przez zaniechanie ustosunkowania się do poczynionych przez Sąd pierwszej instancji ustaleń faktycznych i przeprowadzonego postępowania dowodowego, pominięcie istotnej części materiału dowodowego (stanowiącego o nieuwzględnieniu przez

instytucję niemiecką okresu służby ubezpieczonego w Milicji Obywatelskiej oraz o przyjęciu przez niemiecką instytucję emerytalną dla skarżącego emerytury proporcjonalnej), jak również zaniechanie wskazania w jaki sposób przedstawione przepisy wpływają na treść wyroku;

II. naruszenie przepisów prawa materialnego:

- art. 10 rozporządzenia nr 883/2004, przez jego niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji przyjęcie, że strona polska nie traktuje okresów polskiego ubezpieczenia skarżącego, w tym służby skarżącego w Milicji Obywatelskiej, jako okresów ubezpieczenia zgodnie z art. 174 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291; dalej: „ustawa emerytalna”) i że okresy te nie mogą być przyjęte do ustalenia kapitału początkowego, podczas gdy wobec:

a) treści znajdującego się w aktach organu rentowego formularza E 210 DE, z którego wynika, że jako podstawę prawną przyznania skarżącemu emerytury z niemieckiego systemu emerytalno-rentowego wskazano „*Artikel 46 Absatz 1 Buchstabe a Ziffer ii der Verordnung (EWG) Nr. 1408/71 (anteilige Rente)*”, co oznacza art. 46 ust. 1 punkt a) lit. ii) rozporządzenia (EWG) nr 1408/71 w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (tekst skonsolidowany: Dz.U. L 28, 30.1.1997, s. 1; dalej: „rozporządzenie nr 574/72” (emerytura proporcjonalna),

b) podjętych przez Sąd Apelacyjny w (...) rozważań koncentrujących się na zarzucie rzekomego naruszenia przez Sąd Okręgowy w O. prawa materialnego i nieuczynienia przez Sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych odmiennych od tych przyjętych przez Sąd pierwszej instancji co do pełnienia przez skarżącego J. O. służby w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r.,

c) nieuwjęcia zakresem art. 2 umowy z 1975 r. okresu służby w tzw. służbach mundurowych, skutkującym niemożnością zaliczenia tego okresu przez stronę niemiecką do ogólnego stażu ubezpieczeniowego wnioskodawcy, co znajduje odzwierciedlenie w przedłożonym do akt sprawy dokumencie (w języku niemieckim wraz z tłumaczeniem przysięgłym na język polski) z dnia 23

grudnia 2015 r.(„Versicherungsverlauf fuhr J. O.”),

d) odmowy przyznania skarżącemu emerytury policyjnej (znajdująca się w akta sprawy decyzja z dnia 1 czerwca 2016 r.)

- skarżącemu powinien zostać ustalony kapitał początkowy przez polski organ rentowy z uwzględnieniem wszystkich polskich okresów składkowych i nieskładkowych, w tym okresu służby w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r.,

- art. 173 ust. 1 oraz art. 174 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej, art. 46 ust. 1 punkt a) lit. ii) i ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie, w wersji zmienionej i uaktualnionej rozporządzeniem Rady (WE) nr 118/97 z dnia 2 grudnia 1996 r. (Dz. U. WE 1997, L 28, s. 1 ze zm.; dalej: rozporządzenie nr 1408/71, art. 17 ust. 1-3 i 18 ust. 1-3 umowy z 1990 r. oraz art. 52 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 883/2004, przez ich niewłaściwe zastosowanie (niezastosowanie), pomimo że przepisy powyżej wskazanych artykułów regulują kwestię emerytury proporcjonalnej, przyjętej dla skarżącego w ramach niemieckiego systemu emerytalno-rentowego oraz konieczność ustalenia według polskich przepisów przez polski organ rentowy kapitału początkowego dla ubezpieczonego przy uwzględnieniu wszystkich polskich okresów składkowych i nieskładkowych, w tym przy uwzględnieniu służby w Milicji Obywatelskiej, a to jako okresu nieobjętego zakresem art. 2 umowy z 1975 r.,

- art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004, przez jego niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji przyjęcie, że w sytuacji, w której osoba przesiedliła się na terytorium Niemiec przed 1 stycznia 1991 r. i na terytorium nowego miejsca zamieszkania nabyła na podstawie umowy polsko-niemieckiej z 1975 r. prawo do uwzględnienia okresów ubezpieczenia, zamieszkania oraz okresów z nimi zrównanych, przebytych w drugim państwie umownym, tak jakby zostały one przebyte w państwie przesiedlenia - to uprawnienie powyższe zachowuje tak długo, dopóki nie zmieni miejsca zamieszkania, a polski okres ubezpieczenia przed datą przesiedlenia się do Niemiec, a więc przed dniem 1 stycznia 1991 r., może być uwzględniony wyłącznie przez instytucję niemiecką - podczas gdy przepis art. 8

ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004 stanowi, iż zastosowanie konwencji dotyczących ubezpieczeń społecznych między Państwami Członkowskimi stosuje się nadal pod warunkiem, że są one bardziej korzystne dla beneficjentów lub jeżeli wynikają ze szczególnych okoliczności historycznych, a Sąd drugiej instancji takich ustaleń już nie poczynił,

- art. 2 ust. 1 i 2 umowy z 1975 r. w związku z art. 27 ust. 2 umowy 1990 r. w związku z art. 8 rozporządzenia nr 883/2004 oraz w związku z art. 8 ust. 1 i 2a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 423), a także art. 4 ust. 1-3 umowy z 1975 r., przez ich nieprawidłową wykładnię i w konsekwencji przyjęcie, że polski okres ubezpieczenia służby w Milicji Obywatelskiej jako okres pracowniczy przed datą przesiedlenia do Niemiec przed dniem 1 stycznia 1991 r. może być uwzględniony wyłącznie przez instytucję niemiecką, podczas gdy umowa z 1975 r. obejmuje (w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej) zaopatrzenie emerytalne pracowników, włącznie z systemami emerytalnymi górników i kolejarzy oraz zaopatrzenie wypadkowe - nie obejmuje zaś przebytych okresów ubezpieczeniowych w Polsce w ramach tzw. służb mundurowych (m.in. jako funkcjonariusz Policji czy Milicji Obywatelskiej);

- art. 6 ust. 1 pkt 6 i art. 173 ust. 1a ustawy emerytalnej, przez ich niewłaściwe zastosowanie (niezastosowanie), podczas gdy przepisy tych artykułów regulują konieczność ustalenia według polskich przepisów przez polski organ rentowy kapitału początkowego dla ubezpieczonego przy uwzględnieniu służby w Milicji Obywatelskiej, a to jako okresu nieobjętego zakresem art. 2 umowy z 1975 r.

Skarżący wniósł uchylenie zaskarżonego wyroku w punkcie I i III oraz przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, a na wypadek nieuwzględnienia zarzutu naruszenia przepisów prawa procesowego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w punkcie I i III oraz zmianę w tym zakresie orzeczenia przez oddalenie apelacji organu rentowego w całości i zasądzenie na rzecz skarżącego od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, w tym zwrotu kosztów opłaty sądowej od apelacji w wysokości 30 zł, opłaty sądowej od skargi kasacyjnej

w wysokości 30 zł oraz kosztów zastępstwa adwokackiego w postępowaniu apelacyjnym, a także w postępowaniu kasacyjnym - według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie zaznaczyć należy, że wobec uchylenia przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 29 października 2019 r. zawartego w zaskarżonym wyroku postanowieniu o odrzuceniu apelacji wnioskodawcy, należy przyjąć, że w zaskarżonym wyroku brak jest rozstrzygnięcia co do apelacji wnioskodawcy. Orzeczenie w tym zakresie powinien wydać Sąd Apelacyjny, jako że uchylenie to miało charakter zmieniający. W związku z tym skarga kasacyjna nie może być rozpoznana w zakresie dotyczącym żądania uwzględnienia przy obliczeniu kapitału początkowego okresu ubezpieczenia w Polsce innego niż okres służby w Milicji Obywatelskiej (uwzględnionego przez Sąd pierwszej instancji).

W związku z powyższym kontrolą kasacyjną objęty został okres pełnionej przez wnioskodawcę służby w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r.

Merytoryczne rozważenia należy rozpocząć od przypomnienia, że wprowadzie kapitał początkowy nie jest świadczeniem emerytalnym, niemniej jest niezbędną częścią składową emerytury ustalonej w myśl art. 24 ustawy emerytalnej oraz składnikiem emerytury służącym do wyliczenia jej wysokości; podstawę obliczenia emerytury stanowi bowiem kwota składek na ubezpieczenie emerytalne, z uwzględnieniem waloryzacji składek zewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego do końca miesiąca poprzedzającego miesiąc, od którego przysługuje wypłata emerytury oraz zwaloryzowanego kapitału początkowego określonego w art. 173-175 tej ustawy. Jest to więc instytucja prawa nie posiadająca samoistnego charakteru, lecz taka, której ustawodawca wyznaczył konkretną funkcję w zakresie kształtowania przyszłego świadczenia emerytalnego. Kapitał początkowy stanowi istotny element obliczenia wysokości emerytury (czyli w rozumieniu przepisów koordynacyjnych świadczenia z tytułu starości) dla osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. oraz posiadających okresy ubezpieczenia przebyte przed 1 stycznia 1999 r. i jest ustalany wyłącznie na potrzeby przyszłego

świadczenia emerytalnego. Ta instytucja prawna, sama w sobie nie ma samoistnego znaczenia prawnego i nie służy żadnym innym celom jak ustalenie zakresu uprawnień emerytalnych.

W konsekwencji należy przyjąć, że kapitał początkowy podlega regulacji przepisów unijnych, jako instytucja prawa objęta ustawodawstwem odnoszącym się do działów zabezpieczenia społecznego, tj. świadczeń z tytułu starości według art. 3 ust. 1 pkt d rozporządzenie nr 883/2004.

Należy zwrócić uwagę na postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2014 r., II UZP 2/14 (OSNP 2015 nr 9, poz. 128), w którym podkreśla się, że na podstawie uzgodnień umowy z 1975 r. (kształtującej wzajemne stosunki na zasadzie włączenia uprawnionych do systemów prawnych miejsca zamieszkania, także w ten sposób, że osoby, które przesiedliły się z Polski nabywały - ze względu na zaistniałe przed przesiedleniem okresy ubezpieczenia i związane z tym okoliczności - emerytury ustalone tak, jakby okresy ubezpieczenia zostały przebyte w Niemczech - art. 4 ust. 1 i 2 w związku z art. 15 ust. 2), wraz z przesiedleniem się, ekspektatywy emerytalne istniejące w stosunku do polskich instytucji ubezpieczeniowych były przenoszone na instytucje niemieckie bez zwrotu składek (art. 6 ust. 3 umowy), ale też bez możliwości eksportu poza Niemcy uzyskanych emerytur. Stosownie do art. 4 ust. 3 umowy z 1975 r., wypłata była dokonywana wyłącznie na terytorium działania instytucji zobowiązanej według miejsca zamieszkania, zgodnie z podstawową zasadą prawa niemieckiego, tylko na terytorium Niemiec. Odpowiednio, art. 65 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.) stanowił o zawieszeniu prawa do emerytury w razie wyjazdu za granicę. Po zmianie miejsca zamieszkania na teren państwa pierwotnego zamieszkania obowiązek ustalenia prawa i wypłaty renty (emerytury) powstawał według prawa *loci*. W tym wypadku instytucja tego państwa uwzględniała polskie okresy ubezpieczenia i z nimi zrównane przebyte na podstawie stosowanych przez nią przepisów.

Na podstawie obowiązującej od 1 października 1991 r. umowy z 1990 r., zawartej po zjednoczeniu Niemiec, utrzymany został stosunek stron umowy z 1975 r. do okresów ubezpieczenia przebytych w drugim państwie przed

przesiedleniem, przy czym ustalono graniczny termin przesiedlenia na dzień 31 grudnia 1990 r. lub najpóźniej do dnia 30 czerwca 1991 r. (art. 27 ust. 3 umowy z 1990 r.). Postanowiono, że nowa umowa nie narusza, a więc zachowuje prawa nabyte do dnia 1 stycznia 1991 r. na podstawie umowy z 1975 r.

W stosunkach dwustronnych między Polską a Niemcami, jako państwami członkowskimi Unii, stosowanie postanowień umowy z 1975 r. potwierdzone zostało najpierw w art. 6 rozporządzenia (EWG) nr 1408/71 w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie - Dz.U.UE. L 1972.74.1 ze zm.), przez wymienienie w pkt 19 załącznika III, zgodnie z warunkami i zakresem określonymi w art. 27 ust. 2-4, umowy z 1990 r. oraz jej art. 11 ust. 3, art. 19 ust. 4, art. 27 ust. 5 i art. 28 ust. 2. Stworzono tym samym stan prawny, w którym - mimo przyjęcia w umowie z 1990 r. zasady proporcjonalnego ustalania prawa do świadczeń emerytalnych i rentowych (art. 17-18) - okresy ubezpieczenia nieprzebyte na obszarze Republiki Federalnej Niemiec oraz okresy zaliczone zgodnie z prawem o rentach obcych uprawniały do nabycia emerytury niemieckiej (por. ustawę z dnia 7 sierpnia 1953 r. o rentach obcych i rentach zagranicznych - FRG, a następnie ustawę z dnia 25 lutego 1960 r. o nowym uregulowaniu rent obcych i zagranicznych - FANG).

Umowa z 1975 r. została następnie wymieniona w załączniku II do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 988/2009 z dnia 16 września 2009 r. zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 833/2004, jako stosowana „zgodnie z warunkami i zakresem określonymi w art. 27 ust. 2-4 umowy z 1990 r. (zachowanie na podstawie umowy z 1975 r. statusu prawnego osób, które zamieszkały na terytorium Niemiec lub Polski przed dniem 1 stycznia 1991 r. i które nadal mieszkają na tym terytorium)”. Uregulowania bilateralne konstruuje stan prawny, według którego osoba wykazująca polskie okresy ubezpieczenia w wymiarze uprawniającym do emerytury polskiej mogła uprawnienie to po przesiedleniu zrealizować tylko przez niemieckie organy rentowe i tylko na terytorium Niemiec, utrzymane zostały na warunkach art. 27 ust. 2-4, a więc nienaruszalności roszczeń i uprawnień nabytych do dnia 1 stycznia 1991 r. w jednej

z umawiających się stron na podstawie umowy z 1975 r. tak długo, jak długo osoby te, także po dniu 31 grudnia 1990 r., mieszkają na terytorium tej strony. Stosownie do art. 27 ust. 2 zdanie drugie umowy z 1990 r., w odniesieniu do roszczeń tych osób w zaopatrzeniu emerytalnym nadal obowiązują postanowienia umowy z 1975 r.; w tym wypadku dla warunków powstania roszczenia i wysokości świadczenia właściwe są przepisy prawne obowiązujące w odnośnym miejscu zamieszkania dla okresów ubezpieczenia, które tam zostały przebyte. Postanowienie to należy odczytywać w kontekście art. 27 ust. 5 umowy z 1990 r. o utracie mocy przez umowę z 1975 r., z zastrzeżeniem wypłacania rent przyznanych na jej podstawie, zgodnie z jej postanowieniami.

Zastosowanie art. 4 umowy z 1975 r., jako przepisu szczególnego wynikającego z dwustronnej umowy o zabezpieczeniu społecznym, do której Polska i Niemcy przystąpiły przed objęciem ich stosunków w zakresie ubezpieczenia społecznego prawem Unii, należy obecnie oceniać według zasady wyrażonej w art. 8 rozporządzenia nr 883/2004, obowiązującego w czasie wydania zaskarżonych decyzji (art. 87 ust. 3, 90 i 91). W końcowej części ust. 1 tego przepisu przewidziano dalsze stosowanie instrumentów koordynacji wchodzących w zakres rozporządzenia, wiążących państwa członkowskie na podstawie umów dwustronnych poprzedzających rozporządzenie. Te umowy stosowane są nadal pod warunkiem, że są korzystniejsze dla beneficjentów lub jeżeli wynikają ze szczególnych okoliczności o charakterze historycznym, a ich skutek jest ograniczony w czasie. Tylko w tych warunkach osoba migrująca nie może być pozbawiona uprawnień wynikających z umów bilateralnych ze względu na wejście w życie wspólnotowej koordynacji (wyroki TSUE w sprawie Petroni, z dnia 21 października 1975 r., 24/75, oraz w sprawie Roenfeldt, z dnia 7 lutego 1991 r., C-227/89). Zachowanie dawnych zobowiązań ma więc podwójny aspekt - uzasadnienie historyczno-prawne oraz to, że sytuacja uprawnionych jest według nich uregulowana w sposób bardziej dla nich korzystny.

Zachowanie uzgodnionego w 1975 r. statusu prawnego osób, które przeniosły swoje miejsce zamieszkania z Polski na terytorium Niemieckiej Republiki Federalnej lub do Berlina Zachodniego albo po dniu 3 października 1990 r., a przed dniem 1 stycznia 1991 r. do zjednoczonych Niemiec i nadal mieszkają na ich

terytorium, wynika ze szczególnych okoliczności historycznych. Status tych osób był przedmiotem negocjacji dwustronnych podczas Europejskiej Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Helsinkach i został zaakceptowany w dniu 9 października 1975 r. przy zgodzie rządu polskiego na udzielenie zezwoleń na wyjazdy do Republiki Federalnej Niemiec w celu zakończenia akcji łączenia rodzin. Ze strony niemieckiej miała znaczenie realizacja w Polsce świadczeń wynikających ze stosunków ubezpieczeniowych z nieistniejącymi już instytucjami ustawowego ubezpieczenia rentowego na obszarze Rzeszy w granicach z dnia 31 grudnia 1937 r.

Sąd Najwyższy podkreślił także, że nie ulega wątpliwości, że dla uprawnionych w związku z przesiedleniem bardziej korzystne są świadczenia wypłacane na podstawie prawa niemieckiego, jednak szersze traktowanie „korzyści” pozwala na wartościowanie także z punktu widzenia czasu wypłacania świadczeń (ze względu na różny wiek emerytalny).

Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na regulację przewidzianą w art. 48 TFUE, z której wynika, że osoba, która weszła w stosunki transgraniczne nie może znaleźć się w gorszym położeniu niż osoba, której sytuacja nie wykazuje żadnych elementów transgranicznych (por. wyrok TSUE w sprawie Janiny Wencel przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 16 maja 2013 r., C-89/10 i w sprawie Aldegondy van den Booren przeciwko Rijksdienst voor Pensioenen z dnia 7 marca 2013 r., C-127/11). Równe traktowanie świadczeń, dochodów, okoliczności lub zdarzeń (art. 5 rozporządzenia nr 883/2004), jak również sumowanie okresów (art. 6 rozporządzenia nr 883/2004) nie może pozostawać bez znaczenia dla traktowania okresów ubezpieczenia przypadających przed przesiedleniem się, także przy wzięciu pod uwagę, że Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej nakazuje przyjmowanie w dziedzinie zabezpieczenia społecznego takich regulacji, które umożliwią zaliczenie wszystkich okresów uwzględnianych w prawie poszczególnych państw w celu nabycia i zachowania prawa do świadczeń oraz naliczenia wysokości świadczeń. Przepis art. 7 rozporządzenia nr 883/2004 realizuje gwarancję zachowania w zakresie zabezpieczenia społecznego praw i korzyści nabytych i będących w czasie nabywania przez osoby korzystające ze swobody przemieszczania się. Elementem

tej gwarancji jest zakaz dyskryminacji tych osób (por. wyroki TSUE w sprawie K. Tas-Hagen, R.A. Tas przeciwko Raadskamer WUBO van de Pensioen Uitkeringsraad z dnia 26 października 2006 r. C-192/05 oraz w sprawie Haliny Nerkowskiej przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Koszalinie z dnia 22 maja 2008 r., C-499/06). Gwarancja ta polega także na wyłączeniu możliwości obniżenia, zmiany, zawieszenia, wstrzymania lub konfiskaty świadczeń pieniężnych należnych na podstawie ustawodawstwa jednego lub kilku państw z tego powodu, że beneficjent mieszka w innym państwie członkowskim. Należy uwzględnić tylko wyrażony w art. 10 rozporządzenia nr 883/2004 zakaz kumulacji świadczeń za ten sam okres ubezpieczenia. Jeśli okres ubezpieczenia, zatrudnienia lub zrównany z nim przypadał przed dniem przesiedlenia się, to może być uwzględniony przez instytucję jednego państwa członkowskiego tylko raz.

W przeciwieństwie do emerytury, którą przewiduje umowa z 1975 r., emerytura proporcjonalna, polega na tym, ogólnie rzecz ujmując, że każde państwo wpłaca *emeryturę proporcjonalnie* do okresów ubezpieczenia przebytych na jego terytorium w stosunku do całego uwzględnionego okresu ubezpieczenia (okresu uwzględniającego także ubezpieczenie na terytorium innego państwa). Taki charakter ma emerytura na podstawie art. 17 i 18 umowy z 1990 r. oraz na podstawie art. 46 rozporządzenia nr 1408/71 oraz art. 52 rozporządzenia nr 883/2004, a w tych dwóch ostatnich przypadkach można odstąpić od wyliczenia świadczenia proporcjonalnego, jeśli świadczenie niezależne jest równe lub wyższe od świadczenia proporcjonalnego. Przypadki takie są określone w załączniku IV część C rozporządzenia nr 1408/71 i w załączniku VIII część 1 do rozporządzenia nr 883/2004 – w obu załącznikach wymieniono Polskę.

Skarżącemu przyznano emeryturę według postanowień umowy z 1975 r. i co od tego nie było sporu oraz, co więcej, przyznawał to sam skarżący (także w apelacji), nie była to więc emerytura proporcjonalna. Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika, że instytucja niemiecka ustaliła prawo skarżącego do emerytury według prawa niemieckiego i przy uwzględnieniu okresów ubezpieczenia w Polsce przed jego przesiedleniem się na podstawie art. 4 umowy z 1975 r., za wyjątkiem okresu służby w Milicji Obywatelskiej od 16 września 1972 r. do 31 sierpnia 1979 r. W rezultacie zatem, skoro ten okres ubezpieczenia na mocy umowy z 1975 r. nie

jest kwalifikowany jako okres ubezpieczenia państwa miejsca zamieszkania (w Republice Federalnej Niemiec), to odwołujący się ma prawo do ustalenia prawa do emerytury w Polsce z tytułu tego polskiego okresu ubezpieczenia. Innymi słowy, w okresie obowiązywania rozporządzeń 883/2004 i 987/2009 - to ostatnie z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U.UE. L 2009.284.1 ze zm.) - osoba, która przed dniem 1 stycznia 1991 r. przesiedliła się do Niemiec, ma prawo do ustalenia prawa do emerytury w Polsce z tytułu polskich okresów ubezpieczenia przypadających przed powyższą datą, chyba że w związku z miejscem zamieszkania zostały one uwzględnione dla celów ustalania prawa do emerytury w Niemczech. Potwierdzenie takiej kwalifikacji w Niemczech prowadzi natomiast do związania nim zarówno polskiego organu rentowego, jak i sądów rozpatrujących odwołanie. Wynika to wprost z art. 5 rozporządzenia 987/2009, który stanowi, że dokumenty wydane przez instytucję państwa członkowskiego do celów stosowania rozporządzenia podstawowego i rozporządzenia wykonawczego, stanowiące poświadczenie sytuacji danej osoby oraz dowody potwierdzające, na podstawie których zostały wydane te dokumenty, są akceptowane przez instytucje pozostałych państw członkowskich tak długo, jak długo nie zostaną wycofane lub uznane za nieważne przez państwo członkowskie, w którym zostały wydane. Pojęcie instytucji zostało natomiast zdefiniowane szeroko w art. 1 lit. p rozporządzenia 883/2004 (oznaczając, w odniesieniu do każdego Państwa Członkowskiego, organ lub władzę odpowiedzialną za stosowanie całości lub części ustawodawstwa). Domaganie się zatem wyliczenia kapitału początkowego od okresów ubezpieczenia przed datą przesiedlenia się do Niemiec byłoby dopuszczalne dopiero w przypadku wykazania, że okresy te, zgodnie z powoływanymi umowami międzynarodowymi, nie zostały uznane jako okresy niemieckie (por. także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2015 r., II UK 278/14, OSNP 2017 nr 5, poz. 58; z dnia z dnia 14 września 2017 r., LEX nr 2390725).

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. oraz art. 108 § 1 i art. 98 § 1 k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w

sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2018 r., poz. 1800 ze zm.), orzekł
jak w sentencji.